

gurlar ve Uygurca Üzerine" (TDAY Belle-ten 1958, s. 87-113), "Oğuzlar ve Oğuzeli Üzerine" (TDAY Belleten 1959, s. 1-26), "Oğuz Lehçesi Üzerine" (TDAY Belleten 1960, s. 23-48), "Eski Türkçe Bazı Adlar Üzerine I Gültekin" (X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1963, Ankara 1964, s. 1-4) başlıklı olanlar özelikle zikre değer.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan Tahsin Banguoğlu, *Kendimize Geleceğiz*, İstanbul 1984, s. 96-102; *CHP Yedinci Kurultay Tutanağı*, Ankara 1948, s. 448-452, 465; İbrahim Arvas, *Tarihi Hakikatler (İbrahim Arvas'ın Hatıratı)*, Ankara 1964, s. 55-57, 62, 72-74; Feroz-Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara 1976, s. 40, 54-55, 321, ayrıca bk. İndeks; Eşref Edip, "Halk Partisinin Dini Siyaseti", *İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası*, II/84, İstanbul 1947, s. 12, 14-16; a.mlf., "Halk Partisi Müfritlerinin Din Aleylarlığı", a.e., II/89 (1947), s. 5; "İlk Okullarda Din Tedrisatı İmam Hatip Mektepleri İslâm İlahiyat Fakültesi Hakkında H.P. Meclis Grubu Komisyonunun Raporu", a.e., II/96 (1948), s. 9-11; Yusuf Ziya (Yörükan), "Din Maarifi ve Din Tedrisatı I", a.e., II/98 (1948), s. 2, 12, 15; a.mlf., "Din Maarifi ve Din Tedrisatı II", a.e., II/99 (1948), s. 2-4; "Müfritler İş Başında", *Sebilürreşad*, I/5, İstanbul 1948, s. 78-79; "Mekteplere Konacak Din ve Ahlak Dersleri Ne Oldu? Din Üzerindeki Baskı Daha Ne Kadar Devam Edecek?", a.e., I/15 (1948), s. 233-234; M. Raif Ogan, "İmam-Hatip Kurslarında İlahiyat Fakültelerinde", a.e., II/30 (1949), s. 71-72; Abdurrahim Zapsu, "Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'na Açık Mektup", *Ehl-i Sünnet*, III/52, İstanbul 1949, s. 10-11, 16; Altan Dellorman, "Geleceğe Bir Ses", *Türk Edebiyatı*, sy. 186, İstanbul 1989, s. 19-20; Necmettin Hacıeminoğlu, "Tahsin Banguoğlu'nun Ardından", a.e., sy. 187 (1989), s. 13-14; İsmail Kara, "Tahsin Banguoğlu'ndan Birkaç Hatıra Çok Partili Hayata Girenken", *TT*, XI/66 (1989), s. 47-48, 367-368; Fethi Tevettoğlu, "Prof. Dr. Hasan Tahsin Banguoğlu", *TDL*, sy. 451 (1989), s. 51-56; Osman Fikri Sertkaya, "Kendi Kaleminden Hasan Tahsin Banguoğlu", a.e., sy. 465 (1990), s. 129-133; M. Ertuğrul Düzdağ, "Nâhoş Sadâlar", *Zaman*, İstanbul 25 Ağustos 1989, s. 2; *TDEA*, I, 309-310.

OSMAN F. SERTKAYA

BÂNİCÜRİLER

III-IV. (IX-X.) yüzyıllarda
Tohâristan ve Bedahşan'da
hüküm süren küçük bir hânedan.

Ebû Dâvûdîler adıyla da bilinen bu hânedanın İran asıllı olduğu ileri sürülmüşse de, adının sonundaki "cür"un Türkçe'de rütbe ve unvan olarak kullanıldığı dikkate alınırsa, Sîmcürîler gibi onların da Türk olduğu söylenebilir. Bânîcürîler'in soy kütükleri ve tarihleri hakkın-

daki bilgiler çok azdır. Hânedanın kurucusu Bânîcür'un Abbâsî halifeleri Ebû Ca'fer el-Mansûr ve Mehdî'nin çağdaşı olduğu sanılıyor. Bânîcür'un oğlu Hâşim (ö. 243/857-58), Yukarı Ceyhun kenarında Vahş ve Helâverd dağlık bölgelerinin hâkimi idi. Ailenin kesin olarak bilinen ilk ferdi, Hâşim'in torunu olan Dâvûd b. Abbas'tır. Dâvûd 233'ten (847-48) itibaren Belh valisi idi. Belh dışındaki Nevşâd Sarayı ile şehirdeki bazı yapıları o inşa ettirdi. Saffârîler'den Ya'kûb b. Leys 872'de Belh'i işgal ettiği zaman bütün bu yapılar tahrip edildi. Dâvûd Sâmanîler'in idaresindeki Semerkant'a kaçtıysa da kısa bir süre sonra Belh'e geri döndü ve orada öldü (259/873).

Dâvûd'un yeğeni Ebû Dâvûd Muhammed b. Ahmed, Bedahşan bölgesindeki Enderâbe ve Pençîr şehirlerini idaresi altına aldıktan sonra Belh'te hüküm sürdü (874-899). Saffârîler'den Amr b. Leys, Ebû Dâvûd ile birlikte Sâmanî Hükûmdarı İsmâil b. Ahmed'i hâkimiyeti altına almak istediysen de Belh yakınındaki savaşta mağlûp oldu ve esir düştü (900). Bu tarihten itibaren Belh Sâmanîler'in idaresine geçti.

Bânîcürîler'in Huttel'deki kolunun başında ise yaklaşık 272'de (885) Dâvûd b. Abbas'ın akrabası olan Hâris b. Esed bulunuyordu ve 293'te (905-906) hâlâ orada hüküm sürmekteydi. Aynı aileden Ca'fer b. Ebû Ca'fer Sâmanîler'e tâbi olarak Huttel'i idare ettiği sırada isyana teşebbüs edince Sâmanî Emîri II. Nasr'ın (914-943) gönderdiği ordu onu mağlûp etti ve esir alarak Buhara'ya getirdi. Ancak Sâmanî ailesi içindeki mücadele sırasında serbest kalan Ca'fer Huttel'e giderek II. Nasr'a itaat arzetti. Daha sonra yerine oğlu Ahmed b. Ca'fer geçti. Ahmed, Horasan Valisi Ebû Ali Çağânî isyan ettiği Sâmanîler'e mağlûp olduktan (947) sonra Yukarı Ceyhun vadisindeki mahallî hükümdarlarla bir ittifak oluşturdu. Bu ittifaka katılanlar arasında Ahmed b. Ca'fer ile Reşt emîri ve Kumîcîler adlı Türk kabilesi de vardı. Ancak Sâmanî ordusu Ebû Ali ve müttetiklerini tekrar mağlûp etti (948). Bânîcürîler'in hangi tarihe kadar hüküm sürdüğü kesin olarak bilinmemekle beraber bu hânedanın Gazneli Sultan Mahmud devrinde (998-1030) sona erdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Sultan Mahmud öldükten sonra oğulları Muhammed ve Mesud arasındaki taht mücadelesi sırasında, Mesud kendisine yardımcı kuvvet ararken Karahanlılar'dan Ali Tegin'e Huttel'i ver-

meyi vaad ettiği gibi Abbâsî Halifesi Kâim-Biemrillâh da Gazneliler'in Huttel'e hâkim olmalarını tasdik etmişti (1031).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, VI, 180; Narşahî, *Târîhu Buḥârâ* (nşr. Müderris Razavî), Tahran 1317 hş., s. 102; Ali b. Zeyd el-Beyhakî, *Târîh-i Beyhak* (nşr. Ganî-Feyyâz), Tahran 1324 hş., s. 94, 210, 283, 291; Gerdîzî, *Zeynû'l-aḥbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1346 hş., s. 139, 157; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (trc. Ahmet Ağırakça), İstanbul 1986, VII, 206-207, 222; 1987, VIII, 184; Barthold, *Türkistan*, s. 95; Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, 172, 184, 189, 191; C. E. Bosworth, "The Rulers of Chaghāniyān in Early Islamic Times", *IRAN*, XIX, London 1981, s. 7, 10, 18; a.mlf., "Bānīdjūrids", *El² Suppl.* (İng.), s. 125; a.mlf., "Khuttalān", *El²* (İng.), V, 75-76; R. Hartmann, "Belh", *IA*, II, 485-487; R. N. Frye, "Balkh", *El²* (İng.), I, 1000-1001.

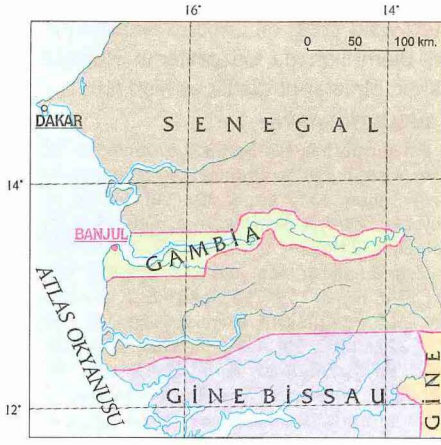

ERDOĞLAN MERÇİL

BANJUL

Gambia'nın başşehri.

Batı Afrika'nın Atlantik kıyısında, bütün Afrika'da açık deniz gemilerinin sokulmasına en elverişli akarsu olan ve ülkeye de adını veren Gambia nehrinin halicinde kurulmuş bir liman şehridir. Halicin genişleyerek okyanusa açılmasından önce biraz daraldığı ve eninin 5 kilometreye indiği kesimdeki sol kıyıya yakın, küçük Saint Mary adası üzerinde yer alır. Banjul köle ticaretini önlemek ve Senegal'in Fransa'ya bağlanması sebebiyle oradan ayrılan İngiliz tâcirleri için bir çıkış sağlamak üzere 1816'da İngilizler tarafından askerî üs olarak kurulmuş ve bu üsse o tarihte İngiltere'nin sömürgeler bakanı olan Kont Bathurst'a izâfeten Bathurst adı verilmiştir. Uzun süre Gambia sömürgesinin idare merkezi olan Bathurst, 1965'te bağımsızlığına kavuşan ülkenin başşehri oldu ve adı da bağımsızlıktan dokuz yıl sonra Banjul olarak değiştirildi. Şehir batıda anakara üzerindeki Kombo Saint Mary yöresine bir köprü ile, nehrin karşı kıyısındaki Barra'ya ise feribot seferleriyle bağlıdır. 23 km. güneybatıdaki Yundum Milletlerarası Havaalanı şehrin diğer ülkelerle hava bağlantısını sağlar. İş ve ticaret merkezleri nehir boyunca yer alır. İngiliz yönetiminin derin izleri şehrin mimarisinde, özellikle Victoria stili geniş revaklı alçak yapılarda ve özenle bakılan yeşil alanlarda göze çarpar. Karışık olan nüfusun yaklaşık yarısını Mandingolar ve Voloflar oluşturur; Akular ile Moritanyalı ve Lübnanlı topluluklar şehir nü-

Banjul

çeşitli seviyede okullar vardır. En çok ticaret yaptığı ülke İngiltere'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Bernard, "Afrique septentrionale et occidentale", *Géographie Universelle*, Paris 1939, XI, 458, 478; J. D. Fage, *A History of West Africa*, Cambridge 1969, s. 1331; *Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, VI, 1640; J. S. Trimingham, *A History of Islam in West Africa*, Oxford 1985, s. 228; R. J. Harrison Church, "The Gambia", *Africa South of the Sahara* 1988, London 1987, s. 480, 484; *EAm.*, III, 351-352; C. I. J., "Bathurst", *EBr.*, III, 278-279.

SİRRİ ERİNÇ

BANKİPÜR

(بانكپور)

Hindistan'da Patna şehrinin kütüphanesiyle ünlü batı kesimi.

fusunun öteki yarısını tamamlar. Bunlardan İngiliz geleneklerini ve Protestanlığı benimsemiş eski sömürge dönemi kölelerinin soyundan gelen Akular, sayılarının azlığına rağmen (ülke nüfusunun % 1 kadarı), halkının % 85'i müslüman olan ülkede en önemli mevkileri ellerinde tutmakta ve her alanda etkili olmaktadır; devletin resmî dili de İngilizce'dir.

Gambia'nın en kalabalık şehri olan Banjul, aynı zamanda ülkenin en önemli endüstri ve ticaret merkezi, en işlek limanı ve en büyük eğitim-öğretim merkezidir. Nüfusu da yavaş olmakla beraber kazandığı öneme paralel biçimde giderek artmıştır (XX. yüzyıl başlarında 10.000, 1946'da 21.000, 1963'te 28.000, 1971'de 37.000, 1983'te 44.500). Şehir taşıdığı önemi her şeyden önce Gambia nehrinin ağzındaki deniz, nehir, kara ve hava yolları bakımından çok elverişli olan konumuna borçludur. Her ne kadar Gambia nehri halicinin girişinde bir kum topuğu (sığılık) varsa da bu topuğun bulunduğu yerde bile nehrin derinliği 8 m. kadardır. Bu sebeple 2000-3000 tonluk açık deniz gemileri kıydan 240 km. içerideki Kuntaur'a, daha küçük gemiler ise 280 km. içerideki Georgetown'a kadar sokulabilirler. Bu sayede Banjul, ülkede üretilen yer fıstığı ve yağ palmyesi tohumu gibi tarım ürünlerinin ihraç edilmek üzere işlendiği endüstri tesislerinin merkezi olmuştur. Şehrin gelişmesinde diğer bir faktör de ekonomik önemi giderek artan ve aynı zamanda çeşitli yerli el sanatlarının gelişmesine de yol açan dış turizmdir. Şehirde bir cami, hristiyan mezheplerine ait kiliseler ve

Bihâr eyaletinde, Ganj nehrinin sağ kıyısında kurulmuş bulunan Patna şehrinin batı kesimlerini içine alır. İslâm tarihçilerinin Azimâbâd dedikleri Bankipür yöresi, Delhi sultanlarından Firûz Şah Tuğluk'un (1351-1388) Bihâr'ı fethetmesiyle önem kazandı. Eğitime değer veren ve burada medreseler kuran Firûz Şah, 300 civarında Sanskritçe kitabı Arapça ve Farsça'ya tercüme ettirdi. Bölge Bâbü Şah'ın burayı ele geçirmesinden sonra İngiliz hâkimiyetine kadar Bâbürlüler'in idaresinde kaldı.

Bankipür, bir kısmı çok nâdir olan Arapça, Farsça ve Urduca yazma koleksiyonlarına sahip bulunan kütüphanesi sebebiyle meşhur olmuştur. Kütüphane The Patna Oriental Public Library veya Khuda Bakhsh Oriental Public Library adlarıyla bilinmektedir. Kurucusu Mevlânâ Muhammed Bahş Han (ö. 1876), buraya 1400 eserden oluşan ilk koleksiyonu bağışlamış, daha sonra kütüphane hizmete açıldığında (1891) kitap sayısı 4000'e ulaşmıştır. Muhammed Bahş'ın oğlu Mevlânâ Hudâbahş Han'ın (ö. 1908) gayretleri sayesinde kitap sayısı 6000'i bulan Bankipür Kütüphanesi, İslâmî literatür açısından değerli birçok eser ihtiva etmektedir. İngiltere'nin son Hindistan genel valisi Lord Curzon, kütüphanenin sistematik bir katalogunu hazırlaması için Sir Edward Denison Ross'u görevlendirmiş, onun başkanlığında Mevlâ Abdül-muktedir, Mevlâ Azîmüddin Ahmed, Mevlâ Abdülhamid, Muînüddin Nedvî ve Mesud Âlem Nedvî tarafından Arapça ve Farsça 4000 yazmanın katalogu hazırlanmıştır. *Catalogue of the Arabic and Persian Manuscripts in the Orien-*

tal Public Library at Bankipore adıyla otuz bir cilt olarak basılan katalog, daha sonra *Catalogue of the Arabic and Persian Manuscripts in the Khuda Bakhsh Oriental Public Library* adı altında Patna'da basılmıştır. Halen kütüphanede İslâm dünyasının önemli kültür merkezleri olan Kahire, Şam, Beyrut ve diğer yerlerden toplanmış 18.000 civarında yazma bulunmaktadır (bu yazmalara ait seçme bir liste için bk. O'Connor, s. 36-92; Abid Raza Bedar, s. 623-672). Son birkaç yıldan beri Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilâtı'na (South Asian Association for Regional Co-operation - SAARC) üye İslâm ülkelerinden yazma eser uzmanları bu eserleri yayımlama çalışmaları içine girmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

V. C. Scott O'Connor, *An Eastern Library: An Introduction to the Khuda Bakhsh Oriental Public Library*, Patna 1977; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, II, 35-36; *CHIn.*, IV, 1054; S. Lane-Pool, *History of India*, III, 190-191; Abid Raza Bedar, "Regional Planning for Unearthing the Knowledge Buried in Oriental Manuscripts Libraries", *The Third Congress of Muslim Librarians and Information Scientists: COMLIS III*, Ankara 1989, s. 621-672; J. Ireland Hasler, "The Oriental Public Library, Bankipore", *MW*, VI (1916), s. 57-65; "Bankipür", *IA*, II, 304; A. S. Bazmee Ansari, "Bankipür", *EI*² (İng.), I, 1018; a.m.f., "Bankipür", *UDMI*, III, 1014-1015.

RIZA KURTULUŞ

BARABA

Sibirya'da bir bölgeye ve burada bulunan Türk topluluğuna verilen ad.

Sibirya'da Ob ve İrtiş ırmakları arasında, yer yer ormanlıklarla kaplı bozkırlık bir sahadır. Bugün de yaygın olan rivayetlere göre Tura Şibanlıları veya Tura Özbekleri hanı Bek-Kondu neslinden Murtaza Han oğlu Küçüm Han (1563-1598), bu bölgede bulunan Türkler'e Baraba adını vermişti. Bu halk rivayeti muhtemelen Küçüm Han zamanında Rus Kazakları'na karşı yapılan mücadelenin destanî edebiyata akleden bir yakıştırmasıdır. Baraba kelimesi Bar-apa adındaki bir Kıpçak boyunun günümüze kadar gelen adı olmalıdır. Zira bu bölgenin eski halkı Kıpçaklar'ın bir boyunun Toksaba (Toks-u-apa) olduğu bilinmektedir. Bölgenin Baraba olarak adlandırılışı ise XVIII. yüzyıldan itibaren Rus istilasından sonraki devrelere uzanır. Daha önceki Altın Orda ve Özbek Hanlığı dönemlerine ait yerli kaynaklarda Tay Boğa Yurdu veya Tura Yurdu şeklinde geçen bu bozkırla-